

men komt tot 52% wanneer men alle branches bijeentelt waarin de metalen een overheersende rol speelden.¹

Gegevens van de *Zentralauftragsstelle* over het precieze Duitse aandeel in de totale Nederlandse industriële productie bezitten wij slechts voor de jaren '41 en '42.² Dat aandeel (wij geven nu alleen de cijfers voor '42) liep, wat de verschillende bedrijfstakken betreft, sterk uiteen. Het varieerde van 100% voor de vliegtuigindustrie, 90% voor de scheepsbouw en 80% voor de industrie voor fijnmechanische en optische artikelen tot 10% voor de metaalwaren, 9% voor de glas-, 7% voor de houtbewerkings- en 6% voor de papierverwerkende industrie. De *Zentralauftragsstelle* schatte zelf dat in '41 26% en in '42 23% van de totale Nederlandse industriële productie voor Duitsland bestemd is geweest, maar die schatting was aan de lage kant: er werden altijd ook buiten de *Zentralauftragsstelle* om orders geplaatst (wat '42 betreft, denke men aan Goerings *Weihnachtaktion*) en het werkelijk aandeel was dus hoger. Het is onder de toenemende Duitse druk in '43 verder gestegen en kwam voor dat jaar als geheel op ca. een derde te liggen³, hetgeen zeggen wil dat het begin '44 veel meer dan een derde was, aangezien Speer toen instructie gegeven had dat de Nederlandse industrie *uitsluitend* voor de Duitse behoeften moest werken. Aan die instructie is, zoals wij al betoogden, niet overal de hand gehouden maar het kan typerend zijn dat bijvoorbeeld de electrotechnische industrie die in '41 voor 35% en in '42 voor 45% aan Duitse orders werkte, in de lente van '44 voor 80% met Duitse orders bezig was, en dat toen van de productie van de keramische industrie (Duits aandeel '41 20%, '42 17%) 82% naar Duitsland ging. Bedenkt men daarbij hoezeer de totale industriële productie ingekrompen was, dan is duidelijk dat voor de Nederlandse bevolking in '44 maar weinig overschoot. Serviesgoed en keukengerei die in de herfst van '42 'op de bon' waren gekomen, waren praktisch niet meer te krijgen. Was een baby geboren, dan kon men in '43 nog bonnen krijgen voor de aankoop van een babyteiltje en een kruikje (tenzij er een broertje of zusje was van vijf jaar of jonger) – die bonnen waren '18 punten' waard, en in juni '44, toen de Duitse eisen ietwat verlaagd waren, vond men het bij het rijksbureau voor de verwerkende industrie al een hele prestatie dat men aan huwende paartjes '40

¹ Men mag uit de afleveringspercentages niet afleiden dat men zich in de bedrijfstakken met hoge percentages meer voor de Duitsers beijverd heeft dan in die met lage. De beschikbaarheid van grond- en hulpstoffen en de omvang en de beweerkelijkheid van de orders speelden bij dit alles natuurlijk een belangrijke rol. ² Voor '41 in het 'Jahresübersicht 1941' (*Zast*, B 1/2 a), voor '42 in het overzicht: 'Ergebnisse über 1942 der Verlagerung' (a.v., B 2/2 c). ³ Overzicht in H. M. Hirschfeld: *Herinneringen uit de bezettingstijd*, p. 98.